

UDK: (076.1):332.021.8:368.23 (410.1)
doi:10.5937/tokosig19040071

Prof. dr Borislav V. Ivošević¹

NEKA PITANJA U VEZI S REFORMOM ENGLSKOG POMORSKOG OSIGURANJA IZ 2015. GODINE

NAUČNI RAD

Apstrakt

U članku se autor bavi promjenama izvršenim u engleskom Zakonu o pomorskom osiguranju iz 1906. godine, kao i Zakonom o osiguranju iz 2015. godine, to jest napuštanjem načela maksimalne dobre vjere i njegove zajmene načelom poštenog (fer) prikazivanja rizika, kao i izmjenama instituta jemstva (warranty) engleskog prava onako kako je bio stipulisan Zakonom iz 1906. godine. Istovremeno se daje prikaz rješenja slovenačkog, hrvatskog, crnogorskog i srpskog prava, koja se razmatraju u kontekstu kontinentalnog (promena težine rizika) i anglosaksonskog prava (uticaja warranty-a na sudbinu ugovora).

Ključne reči: *maksimalna dobra vjera (outmost good faith, uberrimae fidei); pošteno (fer) prikazivanje (fair presentation); posebno ugovoreni uslovi; warranty i suspensory warranty.*

Uvod

Kada je riječ o pomorskom osiguranju, dvije činjenice su u stručnim krugovima opštepoznate. Prvo, pomorsko osiguranje, kao vrsta imovinskog osiguranja, jeste prvo koje je nastalo, i iz njega su se razvijala ostala osiguranja. Drugo, savremeno pomorsko osiguranje u svijetu vezuje se za Londonsko tržište osiguranja i pogotovo za Londonski „Lojd“.

U vezi s prethodnim, naročiti značaj i uticaj ima engleski zakon o pomorskom osiguranju, Marine Insurance Act iz 1906. godine, sa dopunom iz 1909, poznat kao MIA, 1906. Taj zakon bazira se na preko sto godina dugoj praksi engleskih sudova u tumačenju poznate „Lojdove“ SG polise iz 1779. godine, tako da je smatran jednim od najuspješnijih zakona koji je sublimirao sudske presedane iz te oblasti, a koji su zakoni u engleskom pravnom sistemu poznati kao tzv. *consolidatum acts*.²

¹ Profesor emeritus Ivošević je penzionisani profesor Pomorskog fakulteta u Kotoru i kao ekspert Ministarstva saobraćaja i infrastrukture izradio je predlog za nacrt zakona o trgovačkom brodarstvu Republike Srbije.

Rad je primljen: 5. decembra 2019.

² Više o „Lojdu“ i SG polisi vidi: W. Dover; Brown H. R., A Handbook to Marine Insurance, London, 1979, str.76–90 i 227–238; D. Pavić, Pomorsko osiguranje (pravo i praksa), Split, 2012, str. 42, 44 (sa slikom nove zgrade „Lojda“ u Londonu) i str. 134–137; B. Ivošević, Transportno osiguranje, Beograd, 2009, str. 34–36 i 104–105.

MIA i SG polisa izvršile su veliki uticaj na anglosaksonskom pravnom području, ali i šire i od toga. Poseban uticaj izvršen je na jugoslovensko pravo i praksu nakon završetka II svjetskog rata, kada je u Jugoslaviji osnovan Državni osiguravajući zavod – DOZ (cijela privreda u to vrijeme bila je podržavljena i centralizovana) za teritoriju cijele države. Kadrovi koji su tada u Zavodu vodili sektor za pomorsko osiguranje odlučili su da za svoju (DOZ-ovu) polisu osiguranja prihvate „Lojdovu“ SG polisu, čime su, prirodno, optirali i za primjenu u osnovi engleskog prava i prakse, tj. engleskih uslova osiguranja.³

Ugovor o pomorskom (plovidbenom, budući da su zakonom regulisane pomorska i unutrašnja plovidba) osiguranju zakonski je uređen mnogo kasnije, donošenjem Zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi 1977. (dalje u tekstu: ZPUP).⁴ Kako je te godine donijet i Zakon o obligacionim odnosima, prilikom regulisanja ugovora o osiguranju naglašeno je da se on ne primjenjuje na pomorsko, odnosno plovidbeno osiguranje.

Nakon pravnog uređenja ugovora o pomorskom (plovidbenom) osiguranju ZPUP-om, može se reći da se jugoslovenski zakonodavac donekle osamostalio u odnosu na englesko pomorsko osiguranje, odnosno SG polisu, kao DOZ-ovu polisu, te su kasnije domaće osiguravajuće kuće započele donositi sopstvene polise, a pogotovo nakon što je SG polisa napuštena i na Londonskom tržištu osiguranja. Međutim, to ne znači da se može prenebregnuti englesko pomorsko osiguranje. To ne može da uradi nijedan svjetski osiguratelj jer je, po pravilu, svaki svojim poslovanjem vezan za Londonsko tržište osiguranja i uslove osiguranja koje donosi to tržište, a ono ih, opet, redovno vezuje za primjenu engleskog prava i prakse.

Uticaj engleskog Zakona o osiguranju iz 2015. na neka rešenja sadržana u MIA, 1906.

Dva su osnovna načela na kojima u skladu s odredbama MIA počiva ugovor o pomorskom osiguranju: načelo potpunog obeštećenja i načelo maksimalne dobre vjere (*outmost good faith* ili *uberrimae fidei*).

Dok je prvo načelo karakteristično za sva imovinska osiguranja, pa i pomorsko, doduše uz neka odstupanja kod osiguranja brodova, drugo načelo o maksimalnoj dobroj vjeri u sudskoj praksi oblikovano je kao izuzetno strogo. Tvorac tog koncepta bio je u drugoj polovini XVIII vijeka tada vrhovni sudija Doma

³ Kada se radi o jugoslovenskom pravu, onda zbog cjeline, a i zbog mladih generacija kadrova u oblasti osiguranja, treba naglasiti da između dva svjetska rata Jugoslavija nije putem zakona regulisala pomorsko osiguranje, a da su tadašnja osiguravajuća društva redovno primjenjivala italijanske uslove osiguranja. U tom periodu Rijeka je pripadala Italiji, a jugoslovenski pomorski osiguratelji bili su u najvećem broju smješteni u Sušaku – gradu koji samo jedan mali most dijeli od Rijeke.

⁴ Zakon je stupio na snagu 1. januara 1978. godine.

lordova (*House of Lords*) lord Mansfield.⁵ Takvo shvatanje ugrađeno je u sekciji 17 MIA, gdje se navodi sledeće: ako jedna od stranaka ne poštuje načelo maksimalnog povjerenja, koje se ovdje označava kao *uberime fidei*, druga strana ima pravo na raskid zaključenog ugovora.

Pored načela maksimalnog povjerenja, i možda više od toga, za englesko pomorsko osiguranje, u vezi s punovažnosti zaključenog ugovora, od značaja su razni posebni uslovi koji se unose u ugovor i od njihovog ispunjenja ili neispunjenja zavisi sudbina ugovora. Takvi uslovi u engleskoj doktrini i praksi poznati su kao „*warranties*“. Poznati su generalno kod mnogih ugovora i pravnih odnosa, ali se njihovom ugovaranju u pomorskom osiguranju daje poseban značaj. Lord Mansfield odlučno je uticao i na dejstvo *warranty*-a u pomorskom osiguranju Engleske nizom presuda da je neispunjenje ugovorenog *warranty*-a, bez obzira na to da li je bio od uticaja na ispunjenje samog ugovora ili ne (da li je bio kauza neispunjenja, odnosno od materijalnog značaja za povredu ugovora), dovodi do raskida ugovora. Prema zauzetom stanovištu sudske prakse, a i odredbe MIA u tom dijelu su precizne, ugovor se automatski raskida *ex nunc*, uz pravo osiguratelja da zadrži cijelu premiju.⁶

U novijoj engleskoj sudskoj praksi, kako se ističe, od sredine XX vijeka, ovakvi stavovi izloženi su kritici i eroziji uticaja na stavove suda, a u literaturi su označavani i kao drakonski.⁷

Zbog prethodnih, a vjerovatno i drugih značajnih pitanja u oblasti osiguranja, Velika Britanija početkom XXI vijeka pokreće pitanje reforme svog osiguranja, pa i prethodnih spornih pitanja u vezi sa MIA 1906, te 2015. godine donosi reformski Insurance Act.⁸

Insurance Act, 2015, napušta princip *utmost good faith* i time mijenja sekciju 17 MIA na način što princip, odnosno načelo *utmost good faith* zamjenjuje načelom, odnosno principom „poštenog prikazivanja“ (*fair presentation*). Taj novi koncept engleskog prava bliži je poznatom načelu savjesnosti i poštenja kontinentalnog prava (i jugoslovenskog, odnosno danas prava novonastalih država), jer uvodi

⁵ U Marine Insurance Digest, H.A. Mulins, Cornel Maritime Press, 1959 navodi se da zahtjev za postojanje „*utmost good faith*“: goes beyond the ordinary requirement that there shall be no actual fraud which is implied in all contracts. It demands the disclosure of all information that may possibly influence the judgement of the underwriter when he is considering risk. Taj princip ustanovio je lord Mansfield u presudi Carter v. Boehm, 1766, kao „*good faith*“, da bi 1798. godine u presudi Wolff v. Homcastle dodatno precizirao da se radi o „*utmost good faith*“. Inače, lord Mansfield ostao je upamćen kao rodonačelnik modernog engleskog trgovačkog prava koje je svojim pravnim stavovima oslobodio suvišnog formalizma common law-a.

⁶ Vidi R. H. Brown, Marine Insurance, Vol. 1, The Principles, 3rd. ed, London, 1975, str. 63–66; D. Pavić, Pomorsko osiguranje, knjiga prva, Zagreb, 1986, str. 136–139; B. Ivošević, Transportno osiguranje, Beograd, 2009, str. 152–157; B. Ivošević – Č. Pejović, Pomorsko pravo, Beograd, 2019, str. 785–787. Izloženo stanovište lord Mansfield precizirao je u sporu De Hahu v. Hartley 1786. godine.

⁷ Tako Rob Merkins i Ozlem Gurses, The Insurance Act 2015; Rebalasing the interest of Insurer and Assured, The Modern Law Review (2015) 78 (6MLR 1004-1027), i B. Ivošević – Č. Pejović, op. cit. str. 745–746.

⁸ Prethodno 2012. godine donijet je Zakon o potrošačkom osiguranju (Consumer Insurance – Disclosure and Representation Act).

subjektivni element realne dostupnosti određenih činjenica i okolnosti ugovornim stranama, što nije bio poznat princip u *common law*-u.⁹

Pored izostavljanja sekcije 17, izmjene, i to vrlo iscrpne, sadržane su u drugom dijelu Zakona iz 2015. godine, i to u sekciji 3 povezano sa sekcijama od 4 do 8, sa taksativnim nabrojanjem koje se sve činjenice i okolnosti prilikom zaključivanja ugovora moraju prikazati, kao i onih slučajeva kada takva obaveza ne postoji.

Drugo pitanje koje je izmjenjeno Zakonom iz 2015. godine tiče se posebnih uslova (*warranty*-a). U tom domenu, barem kada se radi o kontinentalnim pravnicima, svakako se očekivalo da izmjene budu vezane za promjenu posebno ugovorenih uslova (*express warranties*) kao strogo formalnih uslova čija povreda, nevezano za to da li je bila bitna, odnosno materijalna ili ne, za rizik (i štetu) u pitanju, treba da bude pretvorena u uslov za čije se dejstvo takva materijalnost traži. Umjesto toga, fokus reforme u krajnjem rezultatu bio je usmjeren prema napuštanju, do tada važećeg, automatskog raskida ugovora sa dejstvom *ex nunc*, čime je raskidni uslov iz odredbi sekcije 33 MIA pretvoren u suspenzivni uslov (*suspensory warranty*). Po usvojenom rješenju (odredba tač.1 sekcije 10 Zakona iz 2015. godine), osiguratelj i dalje ima pravo da odbije odgovornost i naknadu štete ako je osiguranik prekršio ugovoreni *warranty* bez obzira na njegovu suštinsku vezu sa događajem koji je posrijedi, ali nakon takvog odbitka ugovor se ne raskida, već produžava svoje dejstvo.¹⁰ Izmjena je izvršena na način što je izostavljena druga rečenica sekcije 33 tač.3 MIA, koja u odsustvu izričitog (suprotnog) ugovaranja predviđa da se osiguratelj oslobodi odgovornosti od dana prekršaja *warranty*-a, ali bez uticaja na bilo koju odgovornost osiguratelja podnijetu prije tog datuma.¹¹

Rješenja prihvaćena u ZPUP-u i u pravu Slovenije, Hrvatske, Crne Gore i Srbije

ZPUP ugovor o pomorskom (plovidbenom) osiguranju regulisan je u glavi 4 četvrtog dijela (članovi 689–752) Zakona. Zakon ne definiše pitanje posebnog povjerenja, odnosno maksimalne dobre vjere, jer se naslanja na poznate pravne standarde prihvaćene u tom pravcu u jugoslovenskom pravu kao što su pomenuto načelo savjesnosti i poštenja, te pažnje dobrog privrednika itd. Polazeći od toga, u čl. 694 zahtjeva se da ugovarač osiguranja pri sklapanju ugovora prijavi sve okolnosti koje je znao ili ih je morao znati a koje su od uticaja za ocjenu težine rizika. Ako ih ne prijavi ili netačno prijavi, ugovor ipak ostaje na snazi, a osiguratelj stiče pravo na naplatu veće premije u skladu s novom utvrđenom težinom rizika. Pravo na

⁹ O ovome vidi A. Jovanović, Ključne razlike engleskog i srpskog ugovornog prava, Beograd, 2008, str. 55–56.

¹⁰ Tako Rob Merkin i Ozlen Gruses, op. cit. str.1018. i B. Ivošević – Č. Pejović, op. cit. str.787.

¹¹ Originalni tekst tač. 3 sekcije 33 MIA glasi: „A warranty, as above defined is a condition which must be exactly complied with, whether it be material to the risk or not. If it be not so complied with then, subject to any express provision in the policy, the insurer is discharged from liability as from the date of the breach of warranty, but without prejudice to any liability incurred by him before that date“ (rešenje je postignuto izostavljanjem druge rečenice, dok je prva ostala na snazi).

poništenje ugovora stiče samo za slučaj neprijavlivanja ili netačnog prijavljivanja namjerno ili usljed krajnje nepažnje, kada i zadržava primljenu premiju (član 695, st.1 ZPUP-a).

Takav pristup koji je maksimalno naklonjen održavanju ugovora na snazi u svemu je zadržan i u aktuelnim zakonima Slovenije, Hrvatske i Srbije, te u pravu Crne Gore, gdje je još uvijek na snazi ZPUP iz 1998. godine. Takođe, može se reći da je usvajanjem principa „*fair presentation*“ inovirano englesko pravo u tom dijelu bliže pravnim rješenjima sadržanim u zakonima ovih država i uopšte kontinentalnog prava u odnosu na obavezu prikazivanja rizika i njegove težine prilikom sklapanja ugovora.¹²

Nešto je drugačija situacija s institutom „posebno ugovorenih uslova“, odnosno *warranty*-a engleskog prava.

Države kontinentalnog prava (*civile law countries*) kao što su skandinavske zemlje, Nemačka, Belgija, Holandija, Italija i Francuska, te neke vanevropske države kao npr. Japan, ili uopšte ne poznaju koncept koji bi korespondirao *warranty*-u, ili pak takve slučajeve rešavaju u okviru pravila o obavezama prijavljivanja svih okolnosti od kojih zavisi postojanje i težina rizika i promjena u težini rizika (*alternation of the risk*).¹³

Jugoslovensko pravo, kako je prethodno rečeno, takođe je sadržalo pravila o obavezama prijave rizika, ali ZPUP je u članu 722 sadržao i odredbe o tome koje su pravne posledice u slučaju da „nije udovoljeno posebno ugovorenim uslovima“. Te posledice u ovom članu podijeljene su u dvije grupe, odnosno u dva stava člana 722. Zakonodavac razlikovanje zasniva na podjeli posebno ugovorenih uslova na one što su bili bitni uopšte za pružanje pokrića od strane osiguratelja, kada on stiče pravo da traži poništenje ugovora, i na uslove što su bili značajni samo za težinu pojedinih rizika i veličinu šteta, kada osiguratelj stiče pravo da iz drugačije naknade po osnovu osiguranja odbije onu štetu (zakon kaže „dio štete“) koja je vjerovatno nastala zbog neudovoljenja tim uslovima.

Stav 1 člana 722 nije sadržao rok u kome se može zatražiti poništenje ugovora. Međutim, ništavost po ZPUP-u ne nastupa automatski, već se određuje da se može tražiti poništenje. U takvoj situaciji, kada zakon ne propisuje rok u kome se poništenje može zatražiti, treba uzeti da se imala u vidu relativna ništavost i da treba primjeniti rok od jedne godine u kome se, saglasno Zakonu o obligacionim odnosima, mogu poništiti rušljivi ugovori.

U studiji koju je objavio CMI u okviru analize sličnosti i razlika između *warranty*-a engleskog prava i koncepta o promjeni rizika (*alternation of the risk*) kao bazičnog u državama civilnog prava, autor studije koncept posebno ugovorenih uslova iz ZPUP-a, a sada u pravu Hrvatske i Slovenije, vidi više kao rješenje slično

¹² Treba naglasiti da su Slovenija i Hrvatska, nakon osamostaljenja, napustile koncepciju jedinstvenog uređenja pomorske i unutrašnje plovidbe, pa je materija koja je u pitanju regulisana u njihovim pomorskim zakonima.

¹³ O ovome vidi B. Ivošević – Č. Pejović, op. cit. str. 786.

konceptu promjene rizika.¹⁴ Ovo je svakako prihvatljivo i tačno za stav 2 člana 722, međutim, stav 1 istog 6. člana izražava i traži poništenje ugovora ako je posebno ugovoreni uslov bio *bitan* za odluku o pružanju pokrića uopšte, što je na izvjestan način široka i dosta fluidna formulacija koja se može ali i ne mora direktno vezivati za buduću povredu rizika koji je posrijedi. Otuda i stav da je u tom dijelu jugoslovensko pravo, a to bi danas bilo pravo Slovenije i Hrvatske, te Crne Gore, identično sa engleskim pravom, odnosno da su posebno ugovoreni uslovi identični sa *warranty*-em engleskog prava.¹⁵ Ovaj problem svakako ostaje u neku ruku nerešen, jer su Slovenija i Hrvatska u svoje nove zakonike član 722 ZPUP-a u cjelosti prenijele. Takođe, to se odnosi i na Crnu Goru, budući da ona nije donijela novi zakon, a u primjeni je ZPUP iz 1998. godine. Ovim se, u nedostatku sudske prakse, te države izlažu riziku da njihovi posebno ugovoreni uslovi, u eventualnim budućim sporovima, budu izjednačavani sa stavom engleskog prava.

Srbija je ugovor o plovidbenom osiguranju uredila Zakonom o trgovačkom brodarstvu (skraćeno ZTB) 2015. godine i takođe zadržala najveći broj rješenja iz ZPUP-a, pogotovo kada se radi o obavezi prijavljivanja postojanja i težine rizika prilikom sklapanja ugovora. Međutim, kada se radi o posebno ugovorenim uslovima, srpsko pravo (član 529 ZTB-a), određuje u st. 1 tog člana da tako ugovoreni uslovi mogu dovesti do poništenja ugovora samo ako su ugovoreni uslovi razlog povrede ugovora, dakle ako postoji uzročna veza između uslova i ostvarenog štetnog događaja. U tom slučaju osiguratelj može da zatraži poništenje ugovora u roku od 30 dana, ali i da ugovor održi na snazi povećanjem premije, ako tako povećanu premiju osiguranik prihvati. Zakonodavac je zadržao st. 2 člana 722 ZPUP-a, omogućavajući na taj način strankama da nastalu štetu, ukoliko je nje bilo, likvidiraju i na način što bi se izvršio odbitak od premije osiguranja.

Srpsko pravo na prethodni način u osnovi se priklanja konceptu promjene rizika, kao što se to procenjuje u studiji CMI-a za slovenačko i hrvatsko pravo, ali ujedno ostavlja mogućnost osiguratelju da raskine ugovor ako je povreda takva da materijalno ugrožava ugovor u cjelini.

Zaključak

Engleski zakon o osiguranju (*Insurance Act*) donijet je 2015. godine, pa se može reći da je još rano izricati sudove o stvarnom domašaju izvršenih promjena,

¹⁴ Vidi Trine – Lise – Wilhelmsen, *Duty of Disclosure of Good Faith, Alternation of Risk and Warranties*, *Marine Insurance the CMI Review Initiative*, SMI, Year Book, 2000, str.101.

¹⁵ Pravo da se može tražiti poništenje ugovora dr Veljko Tomašić, autor dijela ZPUP-a o ugovoru o plovidbenom osiguranju, u svom *Transportnom osiguranju*, Beograd, 1987, str.137 obrazlaže činjenicom „što su osiguratelji pristali da prime određene rizike u pokriće samo pod određenim uslovima, pa je irelevantno da li je do neispunjenja tih uslova došlo krivicom osiguranika ili ne“, čime bi se ovako obrazloženi st. 1 člana 722 ZPUP-a približavao engleskom shvatanju *warranti*-a. Takođe, stav prema identičnosti u ovom pogledu jugoslovenskog prava (još neizmjenjenog srpskog prava koje je u ovoj arbitraži bilo ugovoreno) i engleskog prava iznio je tuženi u ad hoc arbitraži između „Dunava Re“ i „Dutch Marine Insurance“, Beograd, 2012–2014. Presuđeno je u korist „Dunava Re“, ali se empire nije izjasnio o zauzetom takvom stavu tuženog „Dutch Marine Insurance“.

budući da se radi o novom regulisanju dva izuzetno značajna instituta na kojima je u velikoj mjeri počivala suština engleskog prava i prakse pomorskog osiguranja.

Kada je riječ o usvojenoj promjeni u vezi sa *warranties*, nesporno je da se nije dogodilo ono što su najviše očekivali kontinentalni pravници – da izričito ugovoreni uslovi budu materijalno vezani za rizik i štetu koja otuda nastaje. Time, suština stavova lorda Mansfielda iz druge polovine XVIII vijeka u osnovi ostaje sačuvana i na početku XXI stoljeća u engleskom pravu pomorskog osiguranja.

Što se tiče odustajanja od načela maksimalne dobre vjere (*outmost good faith* ili *uberrimae fidei*), i pored velikog nastojanja zakonodavca da novousvojeni institut „*fair presentation*“ što jasnije i preciznije u samom zakonu objasni nizom taksativnih nabiranja okolnosti i načina kako prijavljivanje treba izvršiti da bi se tretiralo kao pošteno (*fair*) i svakako, savjesno, ipak treba imati na umu da i pored zahtjeva engleske doktrine tumačenja zakona da sudovi treba da ih tumače doslovno, slijedeći upotrebljene riječi u zakonu, dakle, onako kako je napisano, u konkretnoj primjeni sudovi će se pozivati na prethodno zauzeta stanovišta viših sudova koja ih obavezuju, dakle po načelima precedentnog prava kao vrhovnog postulata primjene prava u anglosaksonskom pravnom sistemu, što u svemu važi i za buduće tumačenje i primjenu usvojenih izmjena koje su u pitanju.

Literatura

- Brown H. Robert, *Marine Insurance*, 3rd ed. London, 1975
- Dover Viktor; Brown H. Robert, *A Handbook to Marine Insurance*, London, 1979
- Ivošević V. Borislav, *Transportno osiguranje*, Beograd, 2009
- Ivošević V. Borislav, Časlav Pejović, *Pomorsko pravo*, Beograd, 2019
- Jovanović Nebojša, *Ključne razlike engleskog i srpskog ugovornog prava*, Beograd, 2008
- Merkins Rob, Gruses Ozlen, *The Insurance Act 2015, Rebalancing the interest of Insurer and Assured*, *The Modern Law Review* (2015) 78 (6 MLR 1004-1027)
- Mulins A. Hugh, *Marine Insurance Digest*, Cambridge, Maryland, 1959
- Pavić Drago, *Pomorsko osiguranje*, knjiga prva, Zagreb, 1986
- Pavić Drago, *Pomorsko osiguranje (pravo i praksa)*, Split, 2012
- Tomašić Veljko, *Transportno osiguranje*, Beograd, 1987
- Trine-Lise-Wilhelmsen, *Duty of Disclosure of Good Faith, Alternation of Risk and Warranties*, *Marine Insurance the CMI Review*, CMI, Year Book, 2000

Zakoni:

- Marine Insurance Act, 1906 (MIA 1906)
- Insurance Act, 2015
- Zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi, 1977
- Zakon o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi, 1998
- Pomorski zakonik Slovenije, 2001
- Pomorski zakonik Hrvatske, 2004
- Zakon o trgovačkom brodarstvu Srbije, 2015